

መቼደም

ነቲ ናብ ፊደረሽን ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ዘብጽሐ ናይ 1940'ታት ታሪኽ ኤርትራ ኣዘዩ ዝተሓለለኽ ከም ዝኸመን ዝገበሮ ሃደ ዓቢ ምክንያት ኣሎ። እዚ ደሜ ወሳኔ ባይቶ ሕብራት ሃገራት ንፊደረሽን፡ ማለት`ውን ወሳነ 390/V ናይ 1950፡ ወጻኢ ካብቲ ኣብ ወሽጢ ኤርትራ ዝተኸየደን ንድሌት ህዝቢ ኤርትራ ዘንጸባረቐን ፓለቲካዊ ቃልሲ፡ ብመሰረት ኣህጉራዊ ረብሓታትን ስትራተጂ ሓዋላት ሃገራትን ስለ ዝተወሰደ ኣዩ። ክልቲኡ እዚ መከርሓት እዚ፡ ነንሓይሕዩ ዝገራጮ ዘይራኹሞን መከሚት ስለ ዝኸተል፡ ብሓቂ ክልተ ማህረ ማህረ ዝኸደ ናይ ታሪኽ ጉዕዞ፡ ማለት ነቲ ናይ ህዝብና ቃልሲ ብሓደ ወገን፡ ነቲ ኣህጉራዊ ጉዕዞ፡ ማለት ነቲ ናይ ህዝብና ቃልሲ ብሓደ ወገን፡ ነቲ ኣህጉራዊ መከርሓ ከኣ በቲ ኻልእ ጠሚና ክንገልጽ ፈቲንና ኣለና።

ኣብዚ ሃቕነ'ዚ ደማ ጸገም ኣጻኒፉና። ካብ'ዚ ዝተጠቐሰ ክልተ መከርሓት፡ እቲ ብፊደረሽን ዝተደምደመ ኣህጉራዊ ኣጠምታን፡ ወሽታዊ ስምምትን ወዳታትን፡ ብሰነዳት፡ ጸብጸብ ኮሚዩናት ኣርባዕተ ሓዋላትን ሕብራት መግባስታትን፡ ብጽሓፍት ናይ ከም ጂ.ኬ.ኤን. ትረቫስኪሰ ዝመሰሉ ናይቲ ጊዜ ደረሰትን ሰበ ሰልጣን ብሪጣንያን ብግብጽ ዝተሰነደን ዝተተንትነን ኣዩ። እቲ ብነድኑ ዝኸይድ ዝነበረ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራን ፓለቲካዊ ሰልፍታቱን ግን እዚ ብልጫዚ የብሉን። እዚ ደሜ ብዘይካ ኣብ ኢድ ወልቀ ሰባት ዝርከብ ናይ'ቲ ጊዜ ጋዜጣታትን ሓደ ሓደ ሰነዳትን፡ እቲ ከም ናይ ሸኽ ኢብራሂም ሰልጣንን ኣቶ ወልደኣብ ወልደሚያምን ዝመሰለ ቃለ መጠይቓትን ዝተነጸጸለ ወረቓቕትን ዝኸርታትን፡ ሰነዳት ናይ`ተን ፓለቲካዊ ሰልፍታት ስለ ዝተጠፉኣ ኣዩ። በዚ ምክንያት'ዚ፡ ነቲ ናይ ህዝቢ ኣተሓሳስባ፡ ድሌትን ንጥፈታትን ብደቂቕ

ንምርካብ፡ ናብተን ናይ'ቲ ጊዜ ጋዜጣታት ወይ ደማ ናብ ዝኾነ ናይ ዘርከቡ ወተዳት ሰባት ክንምርከብ ግድን ኮይኑና።

ከምዚ ሰለ ስኾነ፡ እዚ ቐሪቡ ዘሎ ሰፊሕ ጽሑፍ ከም መገገሲ ናይ ዝያዳን ዝዓመቑን ናይ ታሪኽ ምርምር እምብር ከም ፍጹምን ንሕቶን ነቐፊታን ዘይቃላዕን ናይ መወዳእታ ቃል ክወሰድ ኣይግባእን። ዛጊት፡ ታሪኽ ህዝቢ ኤርትራ ብወጻእተኛታ ወይ ወጻእተኛታት ኣብ ዝበሉዎ ብዘተመርከቡ ማኅተም ኣይ ክጸሓፈልና ጸኒሑ። ሎሚ ኢና ነቲ ወጻእተኛታት ዝጸሓፍዎን ዝሰነድዎን ምስ'ቲ ኤርትራውያን ዝበሉዎን ዝፈጸመዎን ኣነጻጸርና ናብ ሓቀኛ ታሪኽ ገጽና ክንከይድ ንህቅን ዘለና። ከምዚ ሰለ ዝኾነ፡ ኣብ'ዚ ጽሑፍ'ዚ ገለ ሃጻፋት፡ ገለ ዘጠራጥር ነጥባታት ወይ ፍጻሜታት፡ ብሓደ ትርጉም ወይ መዳይ ጥራይ ክደምደም ዘጸግም ናይ ታሪኽ ጭብጥታት ክህሉ ግድን ኣይ። ብዘተኻእለ፡ ነዚ ከከም ኣድላይነቱ ኣመልኪትናሉ ወይ ኣሰማርናሉ ኣለና።

ታሪኽ፡ ጸብጸብ ናይ ዝሓለፈ ጥራይ ኣይኮነን። ትርጉም ናይ ዝሓለፈ እወን ኣይ። ትርጉም ናይ ዝሓለፈ ሰለ ዝኾነ ደማ ብኣተሓሳስባን ፍልስፍናን ናይ'ቲ ዝትርጉምን ዝጽሕፎን ዘሎ ሰብ ወይ ወለዶ ክጽሉን ክወሰንን ግድን ኣይ። ናትና ወለዶ፡ ዝበዝሕ ጊዜኡ ኣብ ቃልሲ ኣሕሊፉ ናጽነት ኤርትራ ዝጨጠ ኣይ። እዚ ወለዶ'ዚ ከም ታሪኽ ኤርትራ ዝፈልጠን ንመዲ ትወልዲ ከመሓልፎ ዝደሊን እምባኣር፡ ነቲ ካብ ጥንቲ ኣትሓዙ ፈኸም እናበለ፡ ናይ ካልኣት ዕብላላ እናፈንጠሰ፡ ዕንቅፋታትን መሳናኸላትን እናሰገረን እናጠሓሰን ንዘመናት ድሕሪ ምስላይ፡ ኣብ መወዳእታ ሓዱሉን ዓብሊሉን ናብ ናጽነት ዝበጸሐ መሰረ ካብ ታሪኽና ኣይ።

ከምዚ ሰለ ዝተባህለ፡ እቲ ኣብ ወሽጢ ህዝቢ ኤርትራ ብብጊዜኡ፡ ብፍላይ ናይ ካብ 1940'ታት ክሳብ ናጽነት ሃገርና ዝተራእየ፡ ግን ከኣ ናብ ናጽነት ኤርትራ ዘየብጸሐ መሰረ ወይ መዳይ ታሪኽና፡ ዘይቅበል ወይ ፍጹም ዝደርበ ኣይ ማለት ኣይኮነን። ኣብ 1940'ታት፡ ናይ ናጽነት ድሌትን ቃልሰን ጥራይ ኣይኮነን ተራእዮን ሓሊፉን። ሕብረት ምስ ኤትዮጵያ ዝደሊ ዘይነዓቕ ክፋል ሕብረተ-ሰብና ነይሩ ኣይ። ኤርትራ ንኸትምቀል፡ ፍርቃ ንሱዳን ፍርቃ ደማ ንኢትዮጵያ ንኸትወሃብ፡ ዝደገፈ ካልእ ክፍላ'ወን ነይሩ። ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ግን ብወፅል፡ መሳላት ኤርትራውያን እናተሓለወ ንኸኸወን፡ ቃልሲ ተኸዱዱ። ጥልያን ብመዛኒትነት ዳግም ንኸምላሰ ዝደለዩ'ወን ኣይተሳእኑን ወዘተ።

እዚ ኸሉ፡ ታሪኽናን ቅርስናን ኣይ። እቲ ናይ ናጽነት ቃልሲ ሰለ ዝተዓወ'ሞ ንዕኡ ደማ ንመዲ ትወልዲ ከነወርስ ሰለ ዝደለና ጥራይ፡ ነቲ ዘይተዓወተ መዳይ ታሪኽና ክንደምስስ ጌጋ ኣይ። ዝከኣል'ወን ኣይኮነን።

ምንጩ መነሻት ሓደ ህዝቢ ታሪኹ አዩ። ታሪኽ ደማ እኩብ ናይ ዝተፈለለየ ተመክሮታት ስለ ዝኾነ፡ አንፈታቱን ትሕዝቶኡን ዝተሓለለኹ አዩ። ዳህሲካን ተመራማርካን ክትርድኦ ዘይትኸእል ብዙሕ ደብዛዝ ኮርንዓት እወን አለዎ። ይትረፍዶ አብቲ ናይ ሕብረትን ምቕልን ደንበታ፡ አብ'ቲ ናይ ናጽነት' ወን እንተኾነ፡ ብዙሕ "አይመደለየን" ዝበሃለሉ ናይ ሕርኹኹ ማሻጎራጎራት ይርከብ ኤዩ።

ታሪኽ እምበኣር ጸብቕን ሕሙቕን ተባሂሉ ብንጹር ሕንጻጻት ክፍለ ዝከኣል አይኮነን። ወይ ደማ ነቲ ጸጸብቕ ዓቂብካ ነቲ ዝተረፈ ክትሓብኡ እትኸእል ዓወዲ አይኮነን። ደምር ናይ ኮል ነገራት ስለ ዝኾነ፡ ሓደ ናይ ታሪኽ ተመራማይ ነቲ አብ ቅድሚኡ ዝቐረበ ጭብጥታት፡ ወገን ከይፈለየን ብስምዒት ጥራይ ከይተመራሐን፡ ከከም አመጽኦኡ ክርእዮ ግበእ አዩ። እዚ ናትና ወለዶ ናጽነት ስለ ዘምጽኦ ነቲ ዝሓለፈ ወለዶታት ክኸፍን ወይ ክፈርድ እንተ ኾይኑ፡ በደል ክፍጽም አዩ። ታሪኽ ናይ 1940' ታት ንኣብነት፡ ምክቲ ጊዜ ተዛማዲ አዩ ክርኦ ዘለዎ። ደረጃ ፓለቲካዊ ንቕሓት ህዝብና አበየናይ ነይሩ? ተወዲብካ ናይ ምክራሕ ዓቕምን ተመክሮን ነይሩዎዶ? ሃንደበት፡ አብ ዓይንን ወዲትን አህጉራዊ ሓይልታት ምኡታው ብኸመይ ጸልዩዎ? እዚ ኸሉን ካልእን አብ ግምት ምክ ዝኣቱ፡ ካብቲ ዝገበር ንላዕሊ ንኸብር ምጽባዩ፡ ወይ ዘይገበረ ኣልካ ምክፍኑ ርትዓዊ አይከወንን።

እዚ ግን፡ ታሪኽ ወይ መዲ ትወልዲ ንዝበደሉን ምኡንቲ ወልቃዊ ወይ ጉጅላዊ ጥቕሚ ረብኣ ህዝብን ሃገርን ንዝሃሰዩን ክጸባጸቡም የብሉን ማለት አይኮነን። አብ መነሻ'ቲ ብፍላጥ ዝጸይቑን ስኣን ፍልጠትን ንቕሓትን ዘጉድልን ግን ናይ አገማግማ ፍልልይ ምግባር የድሉ። ንታሪኽ 1940' ታት ብዓይኒ ምርዳእን ምድንጋጽን ክንርእዮ እንተኾይንና፡ ዘመናዊ ፓለቲካ ኤርትራ ሽዑ ስለ ዝፈለመ ምድ ሕጽረት ናይ ተመክሮ ስለ ዝነበረ አዩ። ካብኡ ዝቐጸለን ሕጂ' ወን ዝቐጸል ዘለዎ ወለዶታት፡ ነዚ ናይ ምርዳእ፡ ምድንጋጽ ወይ ናይ ምንሓፍ ሓላፊ'ዚ ክረክብ አይግባእን። ምክንያቱ ደማ ነብሰ ወከፍ ወለዶ ካብ ተምክሮ ናይ ዝሓለፉ ናይ ምምሃር ሓላፍነት ስለ ዘለዎ አዩ።

እዚ ቐሪቡ ዘሎ ጽሑፍ ብመጽገር እዚ ሕቶታትን ክወንነትን ዕቃባታትን ክንበብ ይግባእ። አብ'ዚ መጽሓፍ'ዚ፡ ተግባራትን አተሓሳስባን ናይ ብዙሓት ናይ'ቲ ጊዜ ሰባት ብሰፊሕ፡ ገለኡ ብኣወንታ ገለኡ ደማ ብኣሉታ፡ ተተንቲኑ አሎ። እዚ ተግባራትን አተሓሳስባን'ዚ፡ ናይ 1940' ታት አዩ። ገለ ካብ'ዚአቶም አብ ዳሕረዋይ ታሪኽ ኤርትራ ካልእ አተሓሳስባን ካልእ መርገጺን ሓዲም ይርከቡ ኤዩም። ንኣብነት፡ ተጠባቂ ናጽነት ዝነበረ ናብ ኢትዮጵያ ዝጸጋዕ፡ ሕብረት ዘነበረ ጸኒሑ ዝጠየሰ፡ ናይ ኢትዮጵያ ሸፍታ

ዝነበረ ከይተረፈ አንጻር ዝኸይድ መላኡ ኣይብ። እዚ ግን፡ ኣብ ዳሕረዎይ መድርኻት እምበር ኣብ መድርኻ 1940'ታት ዝግለጽ ኣይኮነን። ሓደ ሰብ፡ ኣብ 1940'ታት ከምዚ ነይሩ ስለ ዝተባህለ፡ ነቲ ዝደሓረ ታሪኹ ከንክየሉ ወይ ከንጸባርቑሉ ኣይክእልን ኣይብ። እቲ ናይ ሽዑ ታሪኹ እንተ ኾነ'ውን፡ ካብቲ ልክዑ ዝሓልፍ ወይ ካብቲ ከምኡ ንክኸውን ዝደረገኹ ምክንያታት ወጻኢ ዝርኣ ክኸውን ኣይክእልን። ታሪኽ እምበኣር ዳሕረዎት ንቐዳሞት ዝፈርዱሉ መድረኽ ጥራይ ኮይኑ ክቐርብ ወይ'ውን ክንበብ ኣይግባእን። ኢ.ኤፕ. ካር ዝተባህለ ናይ ታሪኽ ሊቅ ከምዚ ይብል፡-

ዘመዳዊ ሰብ ንድሕሪት፡ ናብቲ ዝመገመዎሉ ወጋሕታ ተመላሲ ዝመራመራ ምክንያት፡ እቲ ደብዛዝ ጨታት ናይ ዝሓለፈ ነቲ ሃሳስ መጻኢ እንተ ብርሃሉ ብምትስፋው ኣይብ። (E.H. Carr, The New Society, London, 1951, p.2)

ታሪኽ መሞህር ኣይብ። መከትያት'ውን ኣይብ። ሓደ ህዝቢ ብዘዕባ ነብሱ ክፈልጥ፡ ብዘዕባ ጠባያቱ ክመራመር፡ ክፋኡን ጽብቕን ፈልዩ ክለለ፡ ካብ ሕሉፍን ህሉውን ጌጋታቱ ንኸምሃር ምስ ዝደለ፡ ኣብ ታሪኹ የናደዩ። ከምቲ ኢ.ኤፕ. ካር ዝበሉ፡ ሰባት ብዘዕባ መጻኢኦም ክንበዩ ስለ ዘይክእሉ፡ ገለ አንፈት እንተተረኸቡ ኣለም ኣድም ታሪኹም ዝደህሰሱ። ብኸልእ ኣዘራርባ፡ ሓደ ህሉው ትወልዲ፡ ረብኡኡ ንምትለወ፡ ህላውኡን ቀጻልነቱን ንምርግጋጽ ኣይ ብዘዕባ ታሪኹን ኣመጽኦኡን ዝግደስ።

ብምክንያት እቲ ኣብ ልዕሊ ኤርትራ ዝወረደ ተኸታታሊ መግዛእትን ናይ መግዛእቲ ፈተነታትን፡ ታሪኽ ካብ ዝኾነ ይኸን ካልእ ህዝቢ ንኤርትራውያን የገደሶም። ናይ ናጽነት ቃልሲ ተባሂሉ ይጸዋዕ እምበር፡ ኣብ ኤርትራ ናይ ታሪኽ ቃልሲ ኣይ ተኸዩዩ። ኣብ ዘመዳዊ ታሪኽ ወዲ ሰብ ካብ ዝተራእየ ምክትን ከፍትን ብዘዕባ ታሪኹን መነትን ሓደ ህዝቢ፡ ምናልባት እቲ ኤርትራውያን ኣንጻር ኢትዮጵያ ዘካየድዎ ብቐዳምት ከይተሰርዕ ኣይተርፍን። ምክንያቱ፡ ናይ ኢትዮጵያ ጎበጣ ንኤርትራ፡ ከምቲ ናይ ኢጣልያ ቅሉዕ ኤወድጻዊ ጎበጣ ንሓደ ኣፍሪቃዊ ህዝቢ ኮይኑ ኣይኣተወን። ኢትዮጵያዊ መግዛእቲ ንታሪኽ ህዝቢ ኤርትራ ብዘጥዕዎ ብምትርጓምን ብፈጠራ ብምጥምዛዝን፡ ናይ ጉዳይ መነት ቀደሩ ኣይ ፈጸመዎ።

ከምዚ ስለ ዝኾነ፡ ናይ'ቲ ጊዜ ሓዳላት ዓለም እውን ንትርጉምን ፈጠራን መግዛእቲ ኤትዮጵያ ከም ዝነበሮ ስለ ዝተቐበሉ፡ ጉዳይ ኤርትራ ኣዝዩ ክተሓለለኹ፡ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ክንጸል፡ ስቓይ ህዝቢ ኤርትራ ድማ ካብቲ ዝግባእ ንላዕሊ ክናዋሕ ክኣሉ። ምክንያት መናወሒ ቃልሲን ስቓይን ህዝብና

ግን ካብ ግዳም ዝመጸ ጥራይ ኣይነበረን። ኤርትራውያን እውን ንታሪኻዎን መነቶምን ኣብ ነብሶም ሓዘምን ዓቂቦምን ድኣ እምባር፡ ንዓለምኻ ከየፍለጥም ኢዮም ጸኒሖም። ናይ ምጽሓፍ ባህሊ ስለ ዘይነበሮም፡ ሕጂ'ውን ንሕና ብዘግባእ ነ ማህበራዊ ስለ ዘየለና፡ ዝርዝራዊ ታሪኻና ካብና ወጸኢ ከይተፈለጠልና ኢዮ ተናቢሩን ዘሎን። ንገዛእ ታሪኻና ብቻል ይኸን ብጽሓፍ ባዕልኻ ምስ ዘይተፍልጦ፡ ጓና ከፍልጠልካ ከም ዘይኮነ ህዝቢ ኤርትራ ብሕሳም ተመክሮ ተመሂሩ ኢዮ። ጓና፡ ሽሕ ይፍተኻን ምሳኻ ይደናገጽን፡ ብዓይኑን ምስ ናቱ ባህልን ልምድን ብምንጻጻርን ኢዮ ዝርእየካን ዝመዘነካን። ካብኡ ዝተረፈ ከምዮም ብዛዕባ ኤርትራ ዝጸሓፍ ኢጣልያውያን፡ እንግሊዘውያንን ኢትዮጵያውያንን፡ ንመዛኒታዊ ረብሓታቱ ክብል ዘይናትካ ክህበካ ንቡር ኢዮ።

ናይ 1940'ታት ታሪኽ ኤርትራ፡ መነነት ህዝብና ኣብ ብርቱዕ ምትትን ዋጋ ዕዳጋን ዝኣተወሉ ስለ ዝኾነ ንመንነትና ኣብ ምንጻር ዓብን ወሳንን ግደ ዝተጻወተ ኢዮ። ከሉ'ቲ ንመነነት ሓደ ህዝቢ ዝምልከት ሕቶታት፡ ኣብቲ ዓሰርተ ዓመት እቲ ተላዓሉ ኢዮ። ግን ህዝቢ ዘይኮነስ ናይቲ እዋን ሚላቲ ፓለቲካ ኤርትራ ኣብ ትርጉም መነነትን ኣመጽኦ ናጽነትን ስለ ዝተበታተኑ፡ ጉዕዞ ናጽነትን ርእሰ ወሳነን ህዝቢ ኤርትራ ኣዝዩ ከም ዝተሃሰየ ዘካትዕ ኣይኮነን። ንባህሪ ናይ'ቲ ጊዜን ንወሽጣዊ ስምዒትን ሓቀኛ ድሌት ህዝብናን ኣድቂቐ ንዘይተገንዘበ፡ ኣብ ምወዳእ'ቲ እዋን'ቲ፡ መነነት ህዝቢ ኤርትራ ተጓዕጸዱ ዘብቐዕ መሊሉ ክረኣዩ ግድነት ነይሩ። ካብ ጥንቲ ዝሃነጾ ሓባራዊን ናይ ጽቡቕ ጉርብትናን ታሪኽን ባህልን ኣብ እዋን መዛኒቲ ኢጣልያ ድልዳል ሰረት ረኸቡ ናህሪ ስለ ዝደለበ ግን፡ ካብኡ ንነጀው መካቲ ብዘይተረኸቦ ድፍኢት ምቕጻሉን ኣብ ዓወት ምብጽሓን ንወሳነነት ናይ'ቲ ጊዜ የረጋግጽ።

እዚ መጽሓፍ'ዚ፡ ካብ ምእታው ብሪጣንያ ናብ ኤርትራ ክሳብ ወሳነ ባይቶ ሕብራት ሃገራት ንፈደረሽን ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ንዝዘርጋሕ ወሳኒ መድረኽ ታሪኽና ከዘንቱ ፈቲኑ ኣሎ።

“ኣይንፈላለ” ዝብል ስያመ ተመሪጹሉ ዘሎ ኸኣ በዘይ ምክንያት ኣይኮነን። ናይ 1940'ታት ኤርትራ ኣህጉራዊ ወዲትን ጸቕጥን ዝኣለሞ ሓደጋ ምጥቕቻል ፈንጸጋ ኢዮ ሓደነታ ክትዕቅብ ዝኸኣለት። ሽሕ'ኳ እቲ ናይ ሕ.ሃ. ፈደራል ወሳነ ህዝቢ ኤርትራ ዘይተሓተተሉ እንተ ነበረ፡ እቲ መድረኽ'ቲ በቲ ዘይተደለየ መዓልቦ ምድምዳሙ ከም ተሳዓርነት ህዝቢ ክርኣ ከቶ ኣይግባእን። እዚ ድማ ካብ'ቲ “ሰዕረት” እቲ፡ ህዝቢ ኤርትራ ሓደነቱ ንምቃብ ዘካየዶ ቃልስን ዝዓተሮ ዓወትን ስለ ዝዓቢ ኢዮ። ንመጽኢ ህይወትን ህላውን እታ ሃገርን ህዝብን ወሳኒ ዝኾነ እውን እሱ እምባር እቲ ወጽኢት ወዲትን ዓመጽን ዝነበረ ፈደረሽን ኣይኮነን።

“አይንፈላለ”፡ ብቿንቋ ዓረብ ድማ “ለን ነንፈሰል”፡ ጭሐ ናይታ ሓደ
እሰላም ሓደ ክርስትያንን ኢድ ንኢድ እናተጨበጡ ዝረኣዩላ፡ ኣፈኛ ናይ
ቀጽሬ ወይ ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ ዝነበረት ጋዜጣ “ሓንቲ ኤርትራ” ወይ
“ወሕዳ ኤረትረያ” ኢዩ። ንኹሴ እቲ ቃልሲ እቲን ንኹሴ እቶም።
ፓለቲካዊ ይኸን ካልእ ፍልልያቶም ኣብ ቦትኡ እናሃለወ፡ ንሓድነት ኤርትራ
ምረትን መስዋእትን ኣሕሊፎምን ከፈለግን ነዛ ሃገር እዚኣ ዘረከበና ኣቦታትን
ኣደታትን ከኣ ኢዩ፡ “አይንፈላለ” ኣርእሰቲ እዚ ጽሑፍ`ዚ ኮይኑ ዘሎ።